

Jødene som ble reddet fra Gestapo



MORTEN
BRASK

Da de tyske okkupantene 1. oktober 1943 slo til mot de danske jøder, var mesteparten av dem allerede gått under jorden eller var på vei over Øresund mot Sverige – med massiv assistanse fra hele den danske befolkning. Redningsaksjonen som ble iverksatt, er uten sidestykke. Kronikkforfatteren studerer historie ved Universitetet i København.

Klokken ti om aftenen den 1. oktober 1943 blev al telefonforbindelse afbrudt i København. På Ritzaus bureau troppede Gestapo-folk op og besatte kontoret for at ingen kunne benytte fjernskriveren.

På samme tidspunkt kørte 7 store lastebiler ned gjennom Krystalgade og standsede ud for synagogen. Omkring 150 tyske soldater sprang ned fra vognene, nogle med schäferhundene i snor. Soldaterne tog opstilling og delte sig. Hundrede mand løb ind i jødeplejehjemmet «Meyers Minde» bag synagogen, og begyndte snart efter at jage de gamle ud af bygningen. Nogle timer senere stuvede de dem brutalt sammen på lastbilerne og transporterede dem ned til Langelinie, hvor et skib ventede på dem.

Andre steder i byen kørte vognekoloner med tyske soldater igennem Københavns mørklagte gader og tog opstilling på forud bestemte samlingssteder. Herfra sendtes soldaterne ud på en razzia efter de danske jøder. Overalt hvor der var skilte med jødiske navne, troppede soldaterne op og forsøgte at tiltvinge sig adgang. Soldaterne havde ordre til kun at pågribe jødene, hvis der frivilligt blev lukket op – man ville ikke udsætte sig for bagefter at blive beskyldt for indbrud. Men flere steder brød soldaterne alligevel låsene op og endevendte lejlighederne.

» Redningsaksjonen er uten sidestykke »

Nazisternes jødeaksjon i Danmark var igang, men af de lidt over 7500 jøder, der i 1943 befandt sig i Danmark, var det denne nat kun 284, der blev taget. Naturligvis betegnedes nazistene selv forsøget på at gjennomføre Endlösungsprogrammet i Danmark som en fiasko. Men for det danske folk, der i høy grad medvirk-

ede til at udbyttet af jøderazzian blev så ringe, var det en sejr, der markerte den stigende vilje til at trodse værnemagten.

Den store redningsaksjon, der foregik i de første oktoberdage for nu 50 år siden, er uten sidestykke til hvad der skete i de øvrige lande, hvor nazistene forsøgte å eliminere jødene. I lande som Polen hadde store dele af befolkningen hilst deportasjonen af de op mod tre millioner polske jøder velkommen og mange hadde direkte medvirket til fremskyndelsen af programmet.

I Danmark hadde jødene levet rimeligst beskyttet på grunn av den samarbeidspolitikk, den danske regjering førte over for besættelsesmagten, men fra august 1943, vendte bildet helt og nettet begynte å stramme sig ind om de danske jøder.

» Ventet å finne alle jødene samlet »

Den øverstbefalende for værnemagten, general v. Hanneken erklærte 29. august, Danmark i militær undtagelsestilstand. I tiden op til undtagelsestilstanden hadde landet været præget af strejker, optøjer og sabotagehandlinger i stor stil. Hitler var blevet så rasende, at han hadde beordret den rigsbefuldmægtigede, Werner Best til å stille regjeringen et ultimatum om bla. at idømme sabotører dødsstraf.

Dette kunne regjeringen ikke acceptere og tidlig om morgenen 29. august rullede tyske kampvogner ind i København. Kongen blev holdt som fange på Amalienborg, hele den danske hær interneredes, og omkring 500 danskere, der hadde givet utryk for en antinazistisk holdning arresteredes og overførtes nogle dage senere til Horseshed-lejren. Blandt de arresterede var der en del fremtredende jøder; en af dem var overrabbiner Friediger.

En måned senere, den 28. september, blev den socialdemokratiske politiker Hans Hedtoft ringet op af tyskeren Duckwitz. Duckwitz var en marineattaché ved det tyske gesandtskab og stod i nær kontakt med Best. Han aftalte å mødes med Hedtoft og andre socialdemokrater i Arbejdernes Forsamlingsbygning.

«Nu sker det» var de første ord. Duckwitz sagde, da de mødtes. Han forklarede at de danske jøder ville blive arresteret og deporteret natten mellom 1. og 2. oktober. Det er dagen for det jødiske nyttår, og nazistene ventede å finne alle jødene samlet til høytiden i deres hjem.

» Nyheden spredte sig raskt videre »

Advarselsarbeidet gikk omgående igang. De første man kontaktet var



MOT FRIHETEN: Danske jøder om bord på en fiskebåt på vei mot Sverige.

ledelsen av det jødiske trossamfund, der sørget for å alle de fremmødt til morgengudstjenesten den 29. september advarede enhver, de kom i kontakt med og satte en advarselsskøde igang. Nyheten om den forestående razzia spredte sig snart videre ut i befolkningen. Mange øjndet en længe ventet chance for å reise sig imod besættelsesmagten og tilbød å hjelpe deres jødiske landsmenn. Hjælpen skete på forskjellige måder; først og fremmest var der selve udbredelsen av advarslerne.

» Et folk kunne reise sig »

En anden form for hjelp var å skjule jødene under razziaen. Mange danskere åbnede deres hjem for de flygtende jøder; i nogle tilfælde husenes hele familier hos naboer og bekendte. Nogle samarbejdede om å hjelpe, men normalt skete det helt tilfeldig. Mange jøder oplevede å vildt fremmede danskere kom hen til dem på gaden og tilbød dem nølerne til deres leiligheter. Nogle to deres frakker af og gav dem til jødene eller forærede dem penge på stedet. I flere tilfælde var der en sådan trafikk omkring skjulestederne av danskere, der ville hjelpe, at der var fare for at tyskerne blev mistenksomme.

Resultatet blev, at da razziaen endelig fandt sted, var størstedelen av jødene i skjul og på vei nordpå for å finne et skib, der kunne seile dem til Sverige.

Den store redningsoperasjon opstod næsten fuldstændig improviseret og med initiativer taget uafhængig av hinanden.

Organisationerne sørget for å få jødene op til utskibningssteder langs den sjøllandske kyst. Her betalt fiskere og andre skibseiere normalt 2000 kr. pr. flygtning. Pluget indebar en stor risiko for såvel jøder som hjelpere. Både mens man ventet på skibsløslighet og under selve seiladsen, var der stor fare for å bli optaget av de tyske soldater. Man måtte utvanskelig seile ad nye ruter og finne nye gemmesteder. Der blev sat alt ind på å narre det tyske politi, og ofte var det det vanvittige indfald, der reddet menneskeliv. Et sådant indfald opstod på Bispebjerg Hospital, hvor ca. 200 jøder holdtes skjult. Tyskerne hadde fået mistanke til hospitalet og hadde omringet området. Man fandt derfor på å sende en ligvogn med en begravelsesoptog av 30 taxier ut fra hospitalets kapel. På den måde kørte alle 200 «sørgende» jøder lige forbi Gestapos næser. Optoget standse ved havnen, hvor et skib ventede på dem.

Men der skete også tragedier. Den største utspillende sig i havnebyen

Gilleleje, hvor hundredvis av jøder hadde søgt tilflukt i dagene efter razziaen. Etterhånden var der opstået en opbobling og skibene hadde ikke plass til de mange flygtninge. Jødene måtte nu skjule sig rundt omkring i Gilleleje, mens de ventet på næste skibsløslighet. 90 av dem gemte sig på loftet i byens kirke. En pige, som hadde forelsket sig i en tysk soldat, der var sendt til fronten, trodde hun kunne skaffe sin elskede hjem ved å røbe jødernes skjulested i kirken til Gestapo. Alle 90 foruden 20 andre blev taget og sendt med den næste deportasjon.

Der blev i forbindelse med jødeaksjonen deporteret omkring 480 jøder, heriblandt overrabbiner Friediger, til konsentrasjonsleiren Theresienstadt. Først efter krigen vendte 417 av de deporterte jøder tilbake til Danmark.

Men i langt de fleste tilfælde gikk det godt. 7220 jøder slap over til Sverige, hvor de opholdt sig til nazistene hadde tabt krigen.

Kapitlet om den danske redningsaksjon i oktober 1943 kan synes uanseeelig, når man betenker den tragiske der overgikk op mod 6 mio. jøder i de år. Men det er alligevel et viktig kapittel i den danske bevidstheds historie, for det viste at et folk, der ellers på så mange måder er småt, kunne reise sig og udrette noget stort.